

МОВНІ ТА ПРАВОВІ ЗДОБУТКИ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (на матеріалі інтерпеляції посла Данила Танячкевича до міністра освіти)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 811.161.2 244:347.973 "18/191

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).416–422

Сокіл Б. Мовні та правові здобутки українців і поляків у Львівському університеті (на матеріалі інтерпеляції посла Данила Танячкевича до міністра освіти); кількість бібліографічних джерел – 13; мова українська.

Анотація. Окреслено одну з актуальних проблем сучасної діяхронічної соціолінгвістики – аспектуальний аналіз поглядів українського депутата (посла Сейму) Данила Танячкевича щодо розширення функцій української мови, зокрема закріплення за нею статусу мови викладання, насамперед у Львівському університеті. Увагу сфокусовано на висвітленні ролі особистостей у становленні української державності. Показано, що освічена українська інтелігенція відіграла значну роль у боротьбі за розширення прав української мови в галузі освіти. Окреслено питання щодо намагають українців засновувати освітні заклади з українською мовою навчання. Наголошено на ролі центрального уряду (Відень) у поступі освіти в Галичині. Простежено спроби центрального уряду Австро-Угорської імперії заснувати в Східній Галичині освітні заклади з українською мовою навчання. Продемонстровано маніпулятивні стратегії і тактики Міністерства освіти у вирішенні питань щодо мови навчання на теренах Східної Галичини. Сформульовано ключові положення щодо необхідності впровадження української мови як мови навчання у Львівському університеті: українські політики й правники переконували, що Львівський університет повинен слугувати інтересам галицького населення. Проаналізовано спроби польських професорів заперечити права української мови щодо закріплення за нею статусу мови освіти. Незважаючи на постанови Австро-Угорської імперії, що надавали українській мові право бути мовою освіти в Східній Галичині, польські депутати усунули її з освітньої галузі. Описано мовні та юридичні здобутки українців та поляків у Львівському університеті наприкінці XIX ст. Доведено, що лист Д. Танячкевича до міністра освіти Австро-Угорської імперії мав важливе значення для розширення функційного навантаження української мови, зокрема й в освітньому процесі, за часів перебування Східної Галичини в складі Австро-Угорщини.

Ключові слова: діяхронічна соціолінгвістика, Львівський університет, політичні маніпулятивні стратегії і тактики, мова навчання, роль особистості, Східна Галичина в складі Австро-Угорської імперії, українська мова та її функційне навантаження.

Постановка проблеми. Аксиоматичним є твердження про роль особистостей у житті суспільства. Саме від їхньої позиції, їхніх наративів залежить хід розвитку історії. У важкі часи існування держави, обмеженого функціонування української мови передусім вони намагалися своїми діями скерувати народні маси в необхідне русло, що повинно було сприяти певним позитивним змінам і допомогти зорієнтуватися в складній політичній ситуації. Галицька земля віддавна славилася такими видатними постатями. Особливо помітною їхня діяльність стала після так званої «весни народів», коли українське населення офіційно задекларувало свою самостійність, окремішність, відмінність від інших народів. До таких постатей другої XIX ст. належали Олександр Барвінський, Іван Вагилевич, Юліан Романчук, Корнило Устиянович, Маркіян Шашкевич та багато інших. Безперечно, до когорти славетних проводирів українського галицького населення часів Австро-Угорської імперії належав і Данило Танячкевич (1842–1906)¹.

¹ Данило Танячкевич народився в с. Дідиліві Золочівського округу в родині священника. Навчався в народній школі Львівської гімназії та Львівській духовній семінарії Святого Духа. Він був організатором тасмних товариств української молоді (тов-во «Громада») на теренах південно-західної України, що стали школою виховання української національної еліти. Головною метою роботи молоді (членів «Громад») була діяльність щодо навчання української мови. Із цією метою були створені націоналістичні часописи, зо-

Після прийняття Конституції в Австро-Угорській імперії, куди входила і Східна Галичина українська інтелігенція (а це переважно священники), на відміну від неосвічених народних мас, добре усвідомлювала значення мови для розвитку своєї національності. Першим завданням, на яке звернули увагу очільники народу, було вирішення актуальної на той час у Східній Галичині мовної проблеми. Незважаючи на визнання центральним австрійським урядом Східної Галичини окремою адміністративно-територіальною одиницею, польські державники не полишали надій відродити Польщу в давніх межах, тобто «від моря до моря». Щоб досягти цієї

крема «Вечорниці», «Мета», «Нива», «Правда», з якими активно співпрацював і Данило Танячкевич, який брав активну участь у поширенні творів Т. Шевченка та загалом українських видавництв. Після завершення навчання у Львівській духовній семінарії (1865) висвячено його було лише в 1867 р. Спочатку він був помічником пароха в селі Станіславчик на Бродівщині, а з листопада 1868 р. – адміністратором капелянії (завідувачем парафії), з 28 вересня 1875 р. – парохом греко-католицької громади села Закомар'я. У 1897 р. о. Д. Танячкевича обрано послом до Австрійського парламенту від сільського округу (судові повіти Золочів, Зборів, Перемишляни і Глиняни). У травні 1897 р. посол Танячкевич вніс до парламенту проєкт закону про рівноправність народів Австро-Угорської імперії. Наприкінці грудня 1905 року він прибув на Народне віче до Львова, але застудився, захворів і 21 квітня 1906 р. помер; похований на місцевому цвинтарі села Закомар'я [див.: https://uk.wikipedia.org/wiki/Танячкевич_Данило_Іванович].

політичної мети, вони усвідомлювали, що необхідно ополучити східних галичан. Польські діячі добре розуміли, що основним знаряддям для цього є освіта. Виходячи із цього, у місцевих школах, навіть у сільських, де не проживали представники польської національності, масово запроваджувалося навчання польською мовою. Абсолютно маніпулятивними були спроби створити такі звані «утраквістичні» (двомовні – українсько-польські) школи та вчительські семінарії. Позбавивши українців права на здобуття початкової освіти рідною мовою, поляки намагалися таким способом закрити перед українцями двері до вищих навчальних закладів. Цілком логічними були їхні спроби перетворити Львівський університет на виключно польський, з польською мовою навчання. Тогочасна українська інтелігенція не могла із цим змиритися. Усвідомлюючи, що на місцевому рівні справедливі вимоги українців не матимуть успіху, українські політики зверталися до центрального уряду. Одним з активних діячів був Данило Телякевич, який звернувся з листом до міністра освіти Австро-Угорської імперії.

Актуальними на сьогодні залишаються проблеми діакронічної соціолінгвістики, пов'язані, зокрема, зі специфікою функціонування української мови на теренах Східної Галичини часів Австро-Угорської імперії в другій половині XIX ст. у сфері освіти.

Мета статті, завдання. Мета наукової студії – схарактеризувати спроби одного з активних діячів українського національного руху кінця XIX ст. щодо захисту прав української мови як мови навчання у Львівському університеті в Східній Галичині Австро-Угорського часопростору.

Матеріалом для аналізу слугувало звернення посла Д. Телякевича до Міністерства освіти у Відні з вимогою надати реального права українцям навчатися рідною мовою.

Методи та методика дослідження. У цій науковій розвідці актуалізовано такі дослідницькі методи, як описовий – для викладу теоретичного матеріалу, метод абстрагування використано з метою здійснення узагальнень та формулювання висновків; інтерпретаційний – для викладу ідей, презентованих у дискурсивній практиці розгляданого часопростору щодо сприйняття ідеологеми українська мова.

Новизна цього наукового дослідження полягає в тому, що в ньому на основі аналізу архівних матеріалів проаналізовано погляди українського політичного діяча щодо української мови як мови навчання у вищих навчальних закладах, зокрема у Львівському університеті.

Аналіз досліджень. Проблематику, пов'язану з вивченням статусу української мови як навчальної, зокрема у Львівському університеті, досліджували такі науковці, як Григорій Атаманчук (наголошено на розширенні прав української мови після «весни народів»), Ігор Бойко, Володимир Коссака (зосереджено увагу на проблемі української мови як мови викладання у Львівському університеті розгляданого періоду), Станіслав Дністрянський (проаналізовано закони, відповідно до яких українська мова повинна бути мовою викладання в університеті),

Володимир Качнич (проінформував, що в період Австро-Угорської імперії на теренах Східної Галичини мовою викладання на юридичному факультеті була латинська та німецька, а це викликало невдоволення серед студентів і лише після 1848 року розпочалася боротьба за українську мову навчання; акцентовано увагу на ролі С. Дністрянського в унормуванні української юридичної термінології), Володимир Качмар (комплексно схарактеризував діяльність Львівського університету наприкінці XVIII – на початку XX ст.), Богдан Сокил (висвітлив питання щодо намагання австрійського уряду розширити права української мови як навчальної).

Виклад основного матеріалу. У надісланому листі, про який ішлося вище, Д. Телякевич нагадав міністрові освіти Австро-Угорської імперії, що Львів – колишня столиця українських князів, віддавна був центром освіти на Русі. З усіх околиць горнулася сюди молодь до шкільної науки. Ставропільське братство, створене 1586 р., слушно було названо академією. Там українці здобували відомості, певні знання відповідні до потреб та обставин часу, і, усвідомивши важке ярмо польського панування, намагалися захищати народні права. Окрім ґрунтовної освіти, академія заснувала найкращу на той час друкарню в Європі.

Після приєднання в 1772 р. колишнього українського князівства до Австрійської Монархії ще за часів Марії Терези розпочалася робота над створенням університету у Львові, що втілилося в 1784 р. у декреті цісаря Йосифа II. А 21.10.1784 р. було оголошено про заснування навчального закладу. Відповідно до цього декрету, це мав бути «правдивий» університет і «висока» школа з теологічним, правничим, філософським та медичним відділами, а також «повною» гімназією. Саме 16.10.1784 р. університет було відкрито.

У зв'язку із заснуванням університету декретом цісарсько-королівської надвірної канцелярії 9.03.1787 р. було створено лицей з богословським та філософськими відділами. Зауважмо, що там викладали українські професори, які, окрім того, працювали також і на університетських кафедрах, забезпечуючи таким способом безпосередній зв'язок між цими двома навчальними інституціями. Багато з учених, які тут працювали, мали вагу далеко за межами Галичини, зокрема Михайло Гарасевич, Модест Гриневецький, Арсеній Радкевич, Іван Лаврівський.

Відповідно до згаданого декрету надвірної канцелярії, українська молодь повинна навчатися рідною мовою².

Поряд із виховною та науковою ціллю, була також і практична мета – збільшити кількість українських священників греко-католицького обряду³.

² Подано мовою оригіналу: «...щоб рускі кандидаты духовного стану через науку головных частей философии, присвоюючи собі философичні засады и вправляючи ся въ мысленю, приготавливали ся до наукъ теологии, котрыми лише такъ подготвлені можуть въ пожиткомъ занимати ся» [Телякевич 1898, ч. 278, с. 1].

³ Примітка. Подано мовою оригіналу: «щоб зарадити застрашаючому браку душпастирівъ гр. кат. обряду, поки не вийде достаточне число рускихъ кандидатѳвъ, котрі бы знали латинській языкъ» [Телякевич 1898, ч. 278, с. 1].

Зауважмо, що завдання ліцею було доволі умовними, а його характер тимчасовий. Однак заснування цього закладу, що за складом предметів був рівноправним факультетам Львівського університету, слугувало безперечним доказом, що заснований цісарем Йосифом Львівський університет призначений для культурних потреб українського народу.

Наголосімо також, що уряд мало дбав про ліцей, а в українців ще не було ані усвідомлення власної національності, ані бажання боротися за свої права. Це стало причиною того, що ліцей не залишив помітного внеску в культурний розвиток українців і невдовзі (1804) занепав.

Через фінансові проблеми Австрії та світову війну в 1805 р. Львівський університету було об'єднано з Краківською академією і багато кафедр перенесли до Кракова. Отже, у 1805 р. Львівський університет закрили, а на його місці створили ліцей, що, відповідно до цісарської постанови 08.08.1805 р., не мав уже національного українського характеру. Однак уже те, що попри університет в Кракові залишено академічний науковий заклад у Львові, яким варто вважати Львівський ліцей, було доказом, що уряд уважав за свій обов'язок подбати у Львові про окрему школу для вищих наук, зважаючи на культурні потреби місцевого українського населення. Після закінчення війни цісар Франц I відповідною грамотою від 07.08.1817 р. відновив університету у Львові, назвавши його своїм іменем. Однак у цій грамоті не було жодної ознаки, що виразно б указувала на факт, що у відновленому університеті враховували національні потреби українського населення. Мотивом відновлення університету були: 1) вдосконалення науки та вплив її на розвиток населення; 2) свідчило про підтримку цісарем освітньої галузі в Галичині⁴.

Відновлений цісарем Францем I Львівський університет був призначений для культурних потреб українців. На жаль, як резюмував Д. Танячківч, це «призначення» було лише засадниче, теоретичне й не мало практичного значення. З кафедр цього університету не було чути до 1848 р. жодного українського слова. Німецька мова була навчальною мовою для всіх світських дисциплін, а на богословському – латинська мова. Українські професори не могли викладати українською мовою.

Певні зміни наступили в 1848 р., коли українські вчені зібралися у Львові на з'їзд⁵, наслідком роботи якого стало створення літературно-наукового товариства «Матиця Руська» й «Головна Руська

⁴ Подано мовою оригіналу: «ширине и досконалене наукъ, ихъ важный впливъ на добро народѡвъ, а такожъ здвигнене тревалои памятки цѣсарскои дбалости о королѣвство Галичини» [Танячківч 1898, ч. 278, с. 1].

⁵ Подано мовою оригіналу: «Ходило зъ одной стороны о те, чтобы розглянутись у великомъ матерьялѣ культурныхъ потребъ руского народу и вынайти способы та дороги до ихъ заспокоеня, и то – якъ сказано въ відозвѣ – плеканемъ и розвиткомъ мовы черезъ издавництво періодичныхъ писемъ, літературныхъ и науковыхъ творѡвъ та черезъ введенє руской мовы до низшихъ и высшихъ школѣ. Зъ другой стороны, чтобы упѡмнути ся о національнѣи и політичнѣи права руского народу, а особливо чтобы силы сынѡвъ руского народу зъжиткувати для добра власного народу и власной руськой культуры въ публичнѡмъ житю, въ урядѣ и школѣ» [Танячківч 1898, ч. 278, с. 1].

Рада». Завдяки діяльності цих товариств у 1849 р. у всіх гімназіях української частини Галичини запровадили обов'язкове вивчення української мови. А 04.12.1848 р. міністерство освіти Австро-Угорської імперії видало розпорядження про мову навчання, у якому було зазначено, що навчання повинно відбуватися німецькою мовою. Українська мова може стати мовою навчання за кількох умов: а) відповідної кількості учнів, які зможуть навчатися українською мовою; б) наявності професорів, спроможних викладати українською мовою⁶.

У 1848 р. на богословському факультеті було відкрито кафедру пасторальної теології з українською мовою навчання, а в 1849 р. українською мовою розпочали навчання догматики, катехитики та методики. Інші виклади на богословському факультеті відбувалися латинською мовою, а на інших факультетах – німецькою. У тому ж 1849 р. створили кафедру української мови та літератури, очільником якої призначили Якова Головацького [Танячківч 1898, ч. 278, с. 1].

Так тривало до 1860 р., тобто до прийняття Конституції Австро-Угорської імперії. Між українцями та поляками розпочалася боротьба за університет: а) українці протестували проти онімечення університету й наполягали на тому, що він має мати регіональний, національний характер; б) поляки намагалися привласнити права університету на користь лише однієї національної (польської – Б. С.) культури. Унаслідок такого протистояння в 1871 р. поляки цілковито витіснили українців з університету.

Неможливо заперечити, що центральний уряд засадничо визнавав, що Львівський університет належить до культурної сфери українців. Але на практиці дозволяв полякам упроваджувати політичні маніпуляції (провокації) для втілення відповідних стратегій і тактик щодо ополячення українців.

Свідченням податливості центрального уряду було запровадження відповідно до міністерського розпорядження 29.09.1848 р. польської мови навчання в гімназіях та університетах Галичини.

Д. Танячківч наголосив на досягненнях українців у Львівському університеті. Найвищою постановою від 23.03.1862 р. було засновано на правничому факультеті дві кафедри, викладачі яких здійснювали навчання українською мовою предметів, що входили в обсяг державних іспитів⁷. Водночас уряд застеріг, щоби на кафедрах працювали особи, які, окрім фаховості: а) ґрунтовно володіли б українською мовою та українською термінологією; б) пре-

⁶ Подано мовою оригіналу: «1. Въ гімназіяхъ въ рускихъ частяхъ Галичини має ся на разѣ викладати всѣ предметы науки въ нѣмецкѡй мѡвѣ, а то такъ довго, поки не будуть могли викладати науку въ рускѡй мѡвѣ способнѣи професоры и ученики, посѣдаючі потрібне языкове підготовленє; 2) щодо наукъ університетскихъ принимає ся такъ само за засаду, що выклады мають відбувати ся въ нѣмецкѡй мѡвѣ, поки не найдуть ся способнѣи учитель и достаточнѡ підготовленѣи ученики до науки въ мѡвѣ краевѡй, котрѣ бы станули на мѣсце теперѣшнихъ професорѡвъ, не знаючихъ тои мовы» [Танячківч 1898, ч. 278, с. 1].

⁷ Подано мовою оригіналу: «...за мотивъ основанє тыхъ катедръ намѣръ: отворити для руского языка поле до образования и розвою, а заразомъ подбати о практичну потребу» [Танячківч 1898, ч. 279, с. 1].

тенденти на посаду були зобов'язані підготувати наукові розвідки німецькою та українською мовами.

Для оцінки здібностей претендентів необхідно створити фахову комісію, члени якої володіють українською мовою.

На філософському факультеті, окрім уже чинної кафедри української мови та літератури, яку після Якова Головацького очолив Омелян Огоновський, заснували кафедру історії Сходу Європи з українською мовою навчання на чолі з Михайлом Грушевським.

Водночас 09.09.1894 р. був створений медичний факультет, що не мав жодної кафедри, яка здійснювала б навчання українською мовою.

Окрім перелічених мізерних національних здобутків у Львівському університеті, Д. Тянякєвич назвав ще такі: 1) розпорядження цісарсько-королівського державного міністерства від 31.05.1864 р., яким дозволено українською мовою складати іспити тим кандидатам, які слухали дотичні предмети українською мовою; 2) постанову 1869 р., відповідно до якої: а) можна було відповідати українською мовою на українські подання; б) ручні каталоги та екзаменаційні свідоцтва могли бути українською мовою; 3) міністерське розпорядження від 05.05.1879 р. дозволило складати основні екзамени у вищій школі та для досягнення наукового ступеня (докторату) українською мовою [Тянякєвич 1898, ч. 279, с. 1]. Інших надбань у Львівському університеті щодо його українізації не було.

Д. Тянякєвич звернув увагу на здобутки поляків у Львівському університеті. Він наголосив що, коли поляки намагалися запровадити у Львівському університеті польську мову як навчальну, то уряд не дозволив⁸. Запровадити польську мову як навчальну вдалося лише після безпосереднього втручання намісника Галичини Агенора Голуховського. 27.11.1866 р. він офіційно звернувся листом до ректора університету, у якому висловив пропозицію не запроваджувати польську мову як навчальну для окремих предметів, що входять до програми державних іспитів, а натомість створити такі кафедри (паралельні. – Б. С.), які українці вже мають.

Запровадити польську мову як навчальну у Львівському університеті допоміг Галицький Сейм. У 1867 р. Олександр Борковський вніс на засідання Сейму подання, щоб усі дисципліни і в Ягелонському, і у Львівському університетах викладали по-польськи. Цю пропозицію відразу не ухвалили, а відправили Краєвому (Регіональному) відділу на доопрацювання. Водночас найвищою постановою від 09.10.1867 р. було дозволено з початком 1867/68 навчального року складати державні іспити із судового та римського права польською мовою. У 1868 р. ухвалили проект закону, відповідно до

⁸ Подано мовою оригіналу: «Въ р. 1863 вѣсь збѣръ професорѣвъ поданѣ д-ра Чемериньского о позволенѣ выкладати приватне право въ польскѣй мовѣ: министерство вѣдказало той прѣсѣбѣ. На поданѣ проф. д-ра Зельонацкого удѣлено ему лише деякі дробні концессіи що-до уживаня польскихъ термінольоічныхъ выразѣвъ при нѣмецкихъ выкладахъ и позволено на окремі побѣчні выклады зъ пандектовѣ; але на здаванѣ испытовѣвъ зъ римского права въ полскѣй мовѣ не позволено» [Тянякєвич 1898, ч. 280, с. 1].

якого в Краківському та Львівському університетах на всіх світських відділеннях, окрім тих, для яких існують кафедри з українською мовою, викладати польською мовою⁹.

У 1869 р. міністерство освіти Австро-Угорської імперії зібрало засідання професорів Львівського університету з метою обговорити питання щодо створення чотирьох кафедр, що проводили б навчання польською мовою. 11.06.1870 р. міністерство освіти заснувало п'ять кафедр. Продовжуючи свою колонізаційну політику, 04.07.1871 р. міністерство освіти дозволило «обсаджувати» ці кафедри місцевими професорами, насправді лише польськими. Зокрема, наголошувалося, що у Львівському університеті не повинно бути жодних обмежень щодо українських і польських викладів, а в майбутньому пропонувалося захищувати на кафедрі осіб, які здатні викладати українською чи польською мовами.

Після таких рішень, крім кількох кафедр, посади всіх інших кафедр були зайняті винятково поляками. Ополячення Львівського університету було завершено найвищою постановою від 27.04.1879 р., якою запровадили польську мову в «урядованні» академічних властей. Польський елемент Львівського університету набув прав «possidendi». Наслідки цього не забарилися. Шовіністично налаштовані професори Львівського університету заборонили перевести професора Олександра Огоновського з посади «надзвичайного» професора на посаду професора «звичайного»¹⁰, тобто вищу.

Більшість професорів університету не давали дозволу на створення окремої кафедри, що проводила б викладання українською мовою. Навпаки, вони пропонували ліквідувати вже ті кафедри з українською мовою викладання, що існували в університеті¹¹.

Цілком зрозуміло, що польські професори різними способами намагалися не допустити створення базової кафедри з українською мовою навчання, наголошуючи, що мовою навчання може бути лише польська мова.

На засіданнях академічного сенату 16.12.1878 р. Доктор Леон Білінський запропонував звернутися до Міністерства освіти з пропозицією скасувати найвищу постанову 1871 р., відповідно до якої польська мова повинна бути мовою навчання для всіх дисциплін правничого та філософського факультетів і запропонував створити «рѣвнорядні

⁹ Подано мовою оригіналу: «Министерство позволило доцентѣ д-рови Бѣлинскому выкладати по польски національну економію, такъ ишло дальше на правничѣмъ выдѣлѣ, а незадовѣ такъ само и на філософичнѣмъ» [Тянякєвич 1898, ч. 280, с. 1].

¹⁰ Подано мовою оригіналу: «якъ же можна жадати промованя того професора на професора звичайного для приватного права зъ рускою мовою выкладовою, скоро нема звичайной катедры, а тѣлько надзвычайна?» [Тянякєвич 1898, ч. 280, с. 1].

¹¹ Подано мовою оригіналу: «Отже постановлено жадати: 1) чтобы рускі катедры усунено; 2) зъ фондѣвъ, назначеныхъ на тѣ катедры, утворити другу катедру для приватного права; 3) д-ра Алекс. Огоновского именовати звичайнымъ професоромъ на той катедры безъ означеня выкладовой мовы» [Тянякєвич 1898, ч. 280, с. 1].

и рівно дотовані катедры рускї». [Танякевич 1898, ч. 280, с. 1]. На жаль, ця пропозиція не була підтримана керівництвом університету.

Антиукраїнська політика поляків у Львівському університеті виявлялася і в тому, що з 1781 р. не було засновано інших кафедр ані на правничому, ані на медичному факультетах, окрім тих, що були вже засновані в 1862 р. Щоправда, на філософському факультеті створили українську кафедру для вивчення історії. Водночас, заважив Д. Танякевич, в університеті не відбулося жодної інавгурації українською мовою.

Д. Танякевич звинуватив уряд, який лише вербально засвідчував свою прихильність до галицьких українців¹². Варто зазначити, що 03.04.1882 р. під час інавгурації доктора Омеляна Огоновського професором університету без зазначення мови навчання, якою б він мав викладати, Міністерство освіти та віросповідань видало розпорядження, обов'язкове для всіх австрійських університетів¹³. Отже, як підсумував Д. Танякевич, ці розпорядження центрального уряду яскраво свідчать, що польська мова не є мовою викладання у Львівському університеті, і наочно переконували, що Львівський університет повинен слугувати українському народові, українській культурі. Водночас посол звернув увагу Міністерства на ті маніпулятивні дії австрійського уряду, що приводили до ополчення українців. Зокрема йшлося про вирішення справи урядової мови у внутрішньому університетському урядуванні.

Посол не погоджувався з твердженням польських професорів, які виступали проти запровадження української мови як навчальної, мотивуючи це тим, що українці нібито не мають ані наукової літератури, ані відповідної термінології, ані необхідної кількості студентів, спроможних здобувати освіту в університеті. Д. Танякевич наголосив, що поляки раніше також мали таку ж проблему. Коли 4.11.1807 р. цар Франц I заснував у Львівському університеті кафедру польської мови та літератури, то, незважаючи на оголошений конкурс, упродовж кількох років не відгукнувся жоден претендент. Лише в 1822 р. урядові вдалося укомплектувати названу кафедру. Окрім того, під час відкриття медичного факультету в Кракові виявилось, що поляки не мали ані підготовлених професорів, ані власної медичної термінології. Цю термінологію вони запозичували з інших мов, зокре-

ма й з української. Водночас поляки стверджували, що українська правничка термінологія більш розвинена, аніж польська [Танякевич 1898, ч. 280, с. 1–2].

Д. Танякевич зазначив, що українці доволі інтенсивно працюють на науковому поприщі, особливо виокремивши Наукове Товариство імені Шевченка, що за короткий час випустило у світ значну кількість наукових розвідок¹⁴. На думку Д. Танякевича про високу наукову вартість цих праць свідчили позитивні рецензії, надруковані в німецьких, французьких, польських та інших наукових європейських часописах.

Безпідставними назвав посол твердження поляків щодо відсутності українських учених та недостатньої кількості молоді, яка могла б вчитися в університеті. Щодо перших, то українці працюють професорами не лише в Києві, Харкові, Одесі, Петербурзі, Москві, Варшаві, Томську, але й у віденських та інших європейських університетах. Водночас щороку збільшується кількість української молоді у Львівському університеті, зокрема на правничому факультеті їхня кількість збільшилася на 56 %, євреїв – 40 %, а поляків лише на 15 %. Це дало підставу Д. Танякевичеві наголосити, що українці підготовлені до праці в університеті, а сам університет є потребою для освіти українського народу¹⁵. На його думку, маючи українські гімназії, українці повинні мати також український університет, у якому б могли продовжувати навчання.

Окрім суто освітньої функції, університет слугував запорукою розвитку культури народу, оскільки він повинен не лише виховувати науковців, але й плекати та розвивати народну культуру¹⁶.

Із цього погляду український народ є неоціненним, невичерпним культурним матеріалом для університетських студій. Утративши державну самостійність, свою інтелігенцію, українці зберегли власний національний характер, що виявився в унікальній народній поезії, народних піснях, філософських прислів'ях, образному й самобутньому народному мовленні¹⁷.

¹⁴ Подано мовою оригіналу: «1) 25 томів «Записків» про руску історію, фільологію, історію літератури; 2) три томи «Жерель до рускої історії»; 3) одень томь «Памяток українсько-рускої мови і літератури»; 4) пять томів «Етнографічного Збѣрника»; 5) одень томь «Етнологічних матеріалів»; 6) вѣсьмь томів «Часописи правничої»; 7) «Збѣрникъ математично-природописно-лѣкарскої секції»; 8) «Збѣрникъ фільологічний»; 9) «Исторична бібліотека»; 10) «Исторія рускої літератури» д-ра Ом. Огоновского, въ 4 томахъ; 11) «Система австрійского права приватного» д-ра Алекс. Огоновского; 12) «Соматологія» Ив. Верхратского, и 13) «Літературно-науковий Вістник» [Танякевич, 1898, ч. 281, с. 1].

¹⁵ Примітка. Подано мовою оригіналу: «Рускій народъ потребує священниківъ зъ академічнимъ оразованьємъ, тыхъ непосредныхъ дорадниківъ, учителейъ и проводниківъ народу; потребує своихъ урядниківъ, судьѣвъ, адвокатовъ, котрі умѣли бы и розумѣли боронити его правъ, полагаждувати рускї поданя; потребує своихъ лѣкарѣвъ, потребує своихъ учителейъ и професорѣвъ, котрі бы могли учити въ рускихъ гимназіяхъ и въ університетѣ». [Танякевич 1898, ч. 281, с. 1].

¹⁶ Подано мовою оригіналу: «Все, що має народъ питомого, повинно тутъ найти оцѣнку и наукове спожитковане: вдача народу, его способності, его способъ мысленя, его свѣтоглядъ, мова, історія» [Танякевич 1898, ч. 281, с. 1].

¹⁷ Подано мовою оригіналу: «Наша культурна мова є чиста мова народна, закрашена барвами народного життя,

¹² Подано мовою оригіналу: «На засѣданю галицкого сойму дня 13 жовтня 1869 заявивъ заступникъ правительства: «Що-до краковсого університету, то правительство зарядило все, чтобы завести тамъ польскї выклады и тымъ способомъ вдоволити воли высокого сойму. Що-до університету львовского, то треба зважити, що удержане двохъ польскихъ унівеситетѣвъ въ Галичинѣ не є обовязкомъ правительства, не згадуючи вже за те, що и непольска народнѣсть може выступати зъ оправдаными домаганьями» [Танякевич, 1898, ч. 280, с. 1].

¹³ Подано мовою оригіналу: «Що-до дальшого истнованя рускихъ катедръ у львовскомъ університетѣ, зазначую, що...въ тыхъ разяхъ має наступити выимка, коли правительство безъ змѣны обовязующихъ кажего кандидата вымогъ, чтобы досконало знавъ одну зъ обохъ краєвыхъ мовъ, постановить або вже постановило, – якъ отсе власне має ся рѣчь въ справѣ истнующихъ зъ рускою выкладовою мовою катедръ, о котрі теперъ ходить» [Танякевич 1898, ч. 280, с. 1].

Оскільки утраквістичний університет не може задовільняти культурні потреби місцевого українського населення, то необхідно заснувати окремий український університет.

Висновки. Підсумовуючи, наголосимо, що, усвідомлюючи значення рідної мови, українці віддавна приділяли велику увагу розвитку освіти на своїй землі. Незважаючи на чисельні спроби заснувати навчальні заклади з українською мовою навчання, українці зустрічали великі перешкоди, оскільки поляки не відмовилися від відновлення своєї колишньої держави у межах до 1772 року. Галицькі урядники намагалися: а) зробити саме польську мову мовою навчання, мовою освіти, шкільництва; б) домогтися від центрального уряду визнати заснований у Львові університет виключно польським.

Українська інтелігенція намагалася відстояти

навіяна леготомъ народного духа. Наша література – се народна література; наша музика – се народна музика; наша історія – се народна історія» [Танячків 1898, ч. 281, с. 1].

Література

1. Атаманчук Г. Творення вищих навчальних закладів Галичини і формування системи академічної освіти (1867–1914 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історична*. Вип. 10. 2004. С. 9–39.
2. Бойко І.Й., Косак В.М. Становлення та розвиток кафедри цивільного права та процесу на юридичному факультеті Львівського університету. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 3–16.
3. Дністрянський С. Права руської мови у львівському університеті. *Часопись правнича і економічна*. 1901. Ч. 1–38.
4. Дністрянський С. Самостійний український університет у Львові. *Діло*. 1907. Ч. 67. С. 1.
5. Кахнич В. Розвиток цивільного права у Львівському університеті та внесок Станіслава Севериновича Дністрянського в цей процес. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 33–36.
6. Кахнич В. Розвиток правової науки та освіти на юридичному факультеті Львівського університету за часів Австро-Угорщини. *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. 2010. Т. 50. С. 66–71.
7. Качмар В. Львівський університет у 1784–1918 роках. Організаційні, освітньо-наукові та національні трансформації. Монографія. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2021. 531 с.
8. Сокіл Б. Українська мова як навчальна у Львівському університеті за часів Австро-Угорщини. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2019. № 14. С. 3–14.
9. Танячків Данило Іванович. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Танячків_Данило_Іванович
10. Танячків Д. О рускій університетъ у Львовѣ. (Інтерпеляція посла о. Данила Танячківа до міністра просвіты внесена на засѣданю палаты послѣвъ дня 20 с. м.). *Дѣло*. 1898. Ч. 278. С. 1.
11. Танячків Д. О рускій університетъ у Львовѣ. (Інтерпеляція посла о. Данила Танячківа до міністра просвіты внесена на засѣданю палаты послѣвъ дня 20 с. м.). (Дальше). *Дѣло*. 1898. Ч. 279. С. 1.
12. Танячків Д. О рускій університетъ у Львовѣ. (Інтерпеляція посла о. Данила Танячківа до міністра просвіты внесена на засѣданю палаты послѣвъ дня 20 с. м.). (Дальше). *Дѣло*. 1898. Ч. 280. С. 1–2.
13. Танячків Д. О рускій університетъ у Львовѣ. (Інтерпеляція посла о. Данила Танячківа до міністра просвіты внесена на засѣданю палаты послѣвъ дня 20 с. м.). (Конецъ). *Дѣло*. 1898. Ч. 281. С. 1.

References

1. Atamanchuk H. (2004) Tvorennya vyshchych navchalnykh zakladiv Halychyny i formuvannya systemy akademichnoi osvity (1867–1914 rr.) [The Creation of Higher Educational Institutions in Halychyna and the Formation of the Academic Education System (1867–1914)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Istorychna*. Vypusk 10. S. 9–39 [in Ukrainian].
2. Boiko I.Y., Kossak V.M. (2017) Stanovlennia ta rozvytok kafedry tsyvilnoho prava ta protsesu na yurydychnomu fakulteti Lvivskoho universytetu [The Formation and Development of the Department of Civil Law and Process at the Law Faculty of Lviv University] *Istoryko-pravovyi chasopys*. № 1. S. 3–16 [in Ukrainian].
3. Dnistrianskyi S. (1901) Prava ruskoj movy u lvivskim universyteti [Rights of Ruska Language at Lviv University] *Chasopys pravnycha i ekonomichna*. Ch. 1–38 [in Ukrainian].
4. Dnistrianskyi S. (1907) Samostiyni ukrainskyi universytet u Lvovi [Independent (Samostiyni) Ukrainian University in Lviv.] *Dilo*. Ch. 67. S. 1 [in Ukrainian].
5. Kakhnych V. (2018) Rozvytok tsyvilnoho prava u Lvivskomu univerysteti ta vnesok Stanislava Severynovycha Dnistrianskoho v tsei protses [The Development of Civil Law at Lviv University and the

Contribution of Stanislav Severynovych Dnistrianskyi to This Process.] *Chasopys Kyivskoho unierystetut prava*. № 1. S. 33–36 [in Ukrainian].

6. Kakhnych V. (2010) Rozvytok pravovoi nauky ta osvity na yurydychnomu fakulteti Lvivskoho universytetu za chasiv Avstro-Uhorshchyny [The Development of Legal Science and Education at the Faculty of Law of Lviv University during the times of Austria-Hungary]. *Visnyk Lvivskoho un-tu. Seriya yurydychna*. T. 50. S. 66–71 [in Ukrainian].

7. Kachmar V. (2021) Lvivskiy unierystet u 1784–1918 rokakh. Orhanizatsiini, osvitho-naukovi ta natsionalni transformatsii [Lviv University in 1784–1918. Organizational, Educational, Scientific and National Transformations] Monohrafiia. Lviv. LNU imeni Ivana Franka. 531 s. [in Ukrainian].

8. Sokil B. (2019) Ukrainska mova yak navchalna u Lvivskomu universyteti za chasiv Avstro-Uhorshchyny. Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi [Ukrainian Language as an Educational Language at Lviv University during the times of Austria-Hungary] Lviv. Vydavnychiy tsentr LNU Imeni Ivana Franka, № 14. S. 3–14 [in Ukrainian].

9. Taniachkevych Danylo Ivanovych. Vikipediia. https://uk.wikipedia.org/wiki/Танячкєвич_Данило_Іванович [in Ukrainian].

10. Taniachkevych D. (1898) O ruskii universytetъ u Lvovѣ. (Interpeliatsiia posla o. Danyla Taniakevycha do ministra prosvѣty vnesena na zasѣdaniu palaty poslōvъ dnia 20 s. m.). [About the Ruskyi University in Lviv. (Ambassador Fr. Danylo Tanyakevich Interpellation to the Minister of Education was Submitted at a Meeting of the Chamber of Ambassadors on the 20th of September)] *Dѣlo*. Ch. 278. S. 1 [in Ukrainian].

11. Taniachkevych D. (1898) O ruskii universytetъ u Lvovѣ. (Interpeliatsiia posla o. Danyla Taniakevycha do ministra prosvѣty vnesena na zasѣdaniu palaty poslōvъ dnia 20 s. m.). (Dalshe). [About the Ruskyi University in Lviv. (Ambassador Fr. Danylo Tanyakevich Interpellation to the Minister of Education was Submitted at a Meeting of the Chamber of Ambassadors on the 20th of September)] *Dѣlo*. Ch. 279. S. 1 [in Ukrainian].

12. Taniachkevych D. (1898) O ruskii universytetъ u Lvovѣ. (Interpeliatsiia posla o. Danyla Taniakevycha do ministra prosvѣty vnesena na zasѣdaniu palaty poslōvъ dnia 20 s. m.). (Dalshe). [About the Ruskyi University in Lviv. (Ambassador Fr. Danylo Tanyakevich Interpellation to the Minister of Education was Submitted at a Meeting of the Chamber of Ambassadors on the 20th of September)] *Dѣlo*. Ch. 280. S. 1–2 [in Ukrainian].

13. Taniachkevych D. (1898) O ruskii universytetъ u Lvovѣ. (Interpeliatsiia posla o. Danyla Taniachkevycha do ministra prosvѣty vnesena na zasѣdaniu palaty poslōvъ dnia 20 s. m.). (Konets). [About the Ruskyi University in Lviv. (Ambassador Fr. Danylo Tanyakevich Interpellation to the Minister of Education was Submitted at a Meeting of the Chamber of Ambassadors on the 20th of September)] (Konets). *Dѣlo*. Ch. 281. S. 1 [in Ukrainian].

LANGUAGE AND LEGAL ACHIEVEMENTS OF UKRAINIANS AND POLES AT LVIV UNIVERSITY (on the material of the interpellation of Ambassador Danylo Tanyachkevych to the Minister of Education)

Abstract. One of the urgent problems of modern diachronic sociolinguistics is outlined: an aspectual analysis of the views of the Ukrainian deputy (Ambassador of the Sejm) Danylo Tanyachkevych regarding the expansion of the functions of the Ukrainian language, in particular, the consolidation of its status as the language of teaching, primarily at Lviv University.

Attention is focused on highlighting roles of individuals in the formation of Ukrainian statehood. It is shown that the educated Ukrainian intelligentsia played a significant role in the struggle for the expansion of the rights of the Ukrainian language in the field of education. The question regarding the efforts of Ukrainians to establish educational institutions with the Ukrainian language of instruction is outlined. The role of the central government (Vienna) in the progress of education in Halychyna is emphasized. The attempts of the central government of the Austro-Hungarian Empire to establish educational institutions with the Ukrainian language of instruction in Eastern Halychyna are presented. The manipulative strategies and tactics of the Ministry of Education in solving issues related to the language of instruction on the territory of Eastern Halychyna have been demonstrated. Key provisions regarding the need to introduce the Ukrainian language as a language of instruction at Lviv University were formulated: Ukrainian politicians and lawyers were convinced that Lviv University should serve the interests of the Halychyna population. Attempts by Polish professors to deny the rights of the Ukrainian language to secure its status as the language of education are analyzed. Despite the decrees of the Austro-Hungarian Empire, which gave the Ukrainian language the right to be the language of education in Eastern Halychyna, Polish deputies removed it from the educational field. The linguistic and legal achievements of Ukrainians and Poles at Lviv University at the end of the 19th century are described. It is proved that D. Tanyachkevych's letter to the Minister of Education of the Austro-Hungarian Empire was of great importance for the expansion of the functional load of the Ukrainian language, in particular in the educational process, during the time when Eastern Halychyna was part of Austria-Hungary.

Keywords: diachronic sociolinguistics, Lviv University, political manipulative strategies and tactics, language of instruction, the role of the individual, Eastern Halychyna as part of the Austro-Hungarian Empire, the Ukrainian language and its functional load.

© Сокіл Б., 2023 р.

Богдан Сокіл – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, Львів, Україна; sokil.bogdan@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2839-5273>

Bohdan Sokil – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Applied Linguistics of the Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine; sokil.bogdan@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2839-5273>